Vulcănescu – inedit

Un manuscris al filosofului Mircea Vulcănescu despre multiplele înțelesuri ale cuvântului „spirit" de-a lungul istoriei culturii europene

Motto: *„Lui Nae Ionescu îi era totuna dacă era citat sau nu. Ştia că nu el este sfârşitul, după cum nu el este începutul, şi că spiritul e pretutindeni şi n-are nevoie de certificat de botez"* (Mircea Vulcănescu).

În fraza aleasă drept motto, termenul „spirit" are două înțelesuri, perfect suprapuse. Pe de-o parte avem pentru „spirit" un sens interior (agonic). El indică *activitatea* gândirii perfect libere şi nelimitate de spațiul sau timpul care a născut anume opere filosofice, din care s-au ivit şi se ivesc în permanență altele. Pe de altă parte, după spusa că lumea nici nu începe şi nici nu sfârşeşte cu opera vreunui gânditor anume, termenul de „spirit" vădeşte în plus un sens exterior, sugerat de „certificatul de botez" al unei gândiri producătoare de valori culturale.

Primul sens ține de latura biologică a vieții umane conştient creatoare de noi valori culturale. Această accepțiune a „spiritului" ca *activitate* creatoare de cultură la modul „agonic" a marcat cultura europeană, care la începutul secolului XX era foarte amatoare de Nietzsche. Mircea Vulcănescu văzuse în Cioran un „spirit agonic". În opinia lui Petre Pandrea, Nae Ionescu s-ar fi scuturat de moda nihilismului nietzschenian cu ajutorul creştinismului ortodox care i-a ordonat viața interioară şi l-a făcut să devină un „metafizician al religiei". După „mandarinul valah", însuşi Nietzsche ar fi depăşit impasul religios în care l-a dus războiul declarat creştinismului, salvându-se prin afirmarea vitalismului păgân, de factură greco-romană, „fiindcă după Helada şi Italia suspină mereu oamenii Nordului" (Petre Pandrea, *Călugărul alb*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2003, msse din 1956).

În plină teroare polițienească exercitată asupra unei populații paşnice, Petre Pandrea nota pe ascuns, – în intervalul de libertate şi şomaj forțat de după întâia sa arestare pentru închipuite vini politice ("între 14 aprilie 1948 şi 9 nov. 1952, nejudecat şi necondamnat") –, câteva amintiri despre fostul său profesor de liceu Nae Ionescu. Acesta îi recomandase să se perfecționeze în limbi străine citind *Biblia* în franceză, germană, engleză şi italiană. Îndemnul faimosului profesor de metafizică a dat în timp nebănuite roade, culminând cu încercarea lui Petre Pandrea de a deveni avocatul faimosului preot Ioan Iovan şi al măicuțelor de la Mânăstirea Vladimireşti arestate de oamenii generalului NKVD Nikolschi/ Nicolau spre a împiedica țăranii români să participe la viața religioasă tradițională.

La jumătate de secol după atare îndemn la studiu dat de Nae Ionescu unui tânăr de 15 ani, Constantin Noica, – după cei şase ani de temniță (1958-1964) pentru vina de a fi dat spre publicare *Povestirile după Hegel* „unul din cele mai periculoase materiale ideologice din țără" (apud. Pavel Apostol) –, îi recomanda comunistului D.C. Mihăilescu să învețe germana citind în paralel Scânteia şi Neuer Weg, ştiindu-se permanent urmărit şi înregistrat de oamenii Securității, ca orice fost deținut politic.

Între manuscrisele lui Mircea Vulcănescu aflate în păstrarea d-nei Măriuca Vulcănescu (fiica cea mică a filosofului) se găsesc nişte documente inedite privitoare la cercetările de tinerețe ale tatălui ei în legătură cu problema spiritualității. Fiindcă acestei teme i-a dedicat multe studii şi articole, fie înainte, fie după glorioasa perioadă a conferințelor organizate de Asociația „Criterion", în 1940, probabil cu prilejul unei tentative de a avansa din postul său de asistent universitar la catedra lui Gusti, Mircea Vulcănescu a alcătuit o listă cu lucrările sale publicate. Aici enumeră următoarele articole pe care le menționase deja în 1932 în manuscrisul (inedit) intitulat *Spiritualitatea în generația tînără*: „Aspirația la creştinism şi înțelesul ei actual", 1923; „Revizuirea de conştiință. Cuvinte pentru o generație", şi „Însemnări pe marginea crizei morale", 1928, toate în diferite numere ale «Buletinului A.S.C.R.»; „Scrisori de la Geneva" în „Viața universitară" nr. 7, nr.8 şi nr. 9 din 1925; „Asupra lui Péguy" în "Ideea creştină" din 1926; „Despre teatrul mistic al lui Gheon" în „Gândirea" din 1927; „În marginea centenarului lui Taine", despre situația spirituală a lui Taine în „Curentul" din 1928; „Noua spiritualitate", răspuns la o anchetă inițiată de Petru Comarnescu în „Tiparnița literară", 1928; „Max Scheler", în nr. 1-3 din „Arhiva pentru ştiința şi reforma socială", 1929; „În chestia calendarului" în „Cuvântul" nr. 1348, nr. 1359, nr. 1360, nr. 1373, nr 1400, nr. 1405, nr. 1410, nr. 1411, nr. 1414 din 1929; „Însemnări pentru o metafizică a bucuriei" în „Cuvântul" nr. 1682 din 1929; o scurtă polemică cu Paul Sterian asupra vieții interioare în „Cuvântul" nr. 1677 din 1929; „Logos şi eros în filosofia creştină", în „Floarea de foc" din 1932; despre unele concepții ale lui Berdiaev în „Cuvântul" nr. 2637 şi nr. 2639 din august 1932; „Gânduri pentru starea Bisericii româneşti în statul laic", în „Lumea nouă", mai 1932.

Tot în păstrarea Măriucăi Vulcănescu se află studiul de 14 pagini scrise cu cerneală verde, cu adăugiri şi ştersături, ce poartă titlul *Înțelesurile cuvântului „spirit" din care derivă „spiritualitate"*. În cele ce urmează vom transcrie prima parte (primele şase pagini) din acest remarcabil studiu, din care oricine îşi poate face o idee de anvergura filosofică şi cultural europeană a gândirii vulcănesciene. Pentru cei înclinați din obişnuință şi din lene spre comoditățile izolării culturale în care s-au format, poate părea de-a dreptul şocantă perspectivă culturală integratoare a culturii româneşti în cultura europeană. La Vulcănescu însă ea este definitorie, putându-se observa şi în studiul *Experiența în tânăra generație* publicat în „Universul literar" din 1938.

În eseul intitulat *Spiritualitate* (v. „fişa de dicționar" din rev. „Criterion") perspectiva teoretică este diferită de cea din studiul *Înțelesurile cuvântului „spirit" din care derivă „spiritualitate"*. Întrucât Mircea Vulcănescu era interesat în principal de cea de-a treia formă de spiritualitate – prezentată în „fişa de dicționar" cu sensul de „viață duhovnicească" –, însuşi titlul (provizoriu) dat eseului *Noua spiritualitate* – răspuns la o anchetă inițiată de Petru Comarnescu şi publicat de acesta în „Tiparnița literară" din noiembrie 1928 – fusese: *Spiritualitate şi viață duhovnicească*. Scris de Mircea Vulcănescu la întoarcerea în țară, acest prim eseu pe tema spiritualității în cultura românească îi fusese dedicat unui profesor de logică (Leon Zender) de la Academia rusească de filosofie şi teologie din Paris cu care se împrietenise în Franța studiilor sale post-universitare.

Diferita abordare teoretică a problemei spiritualității în studiul *Înțelesurile cuvântului „spirit" din care derivă „spiritualitate"* poate fi sesizată la simpla trecere în revistă a rezumatului de idei alcătuit de Mircea Vulcănescu pentru eseul *Spiritualitate*, tipărit în volum după căderea comunismului fără acest rezumat de idei alcătuit de autor. Spre a înlătura această regretabilă eroare de editare transcriem din manuscrisele lui Mircea Vulcănescu, rezumatul de idei pentru studiul *Spiritualitate*:

„I. Sensurile termenului:

A) Viață interioară; 1) definiție; 2) caractere: a) imediatism; b) activism; c) psihologism (interioritate); d) biologism; 3) rădăcini istorice: a) umanismul Renaşterii; b) protestantismul; c) filosofia romantică germană; 4) Bibliografie.

B) Cultură : 1) definiție; 2) caractere; 3) rădăcini istorice: a) raționalismul; b) Kant; 4) Forme tipice: a) umanism; b) naționalism; c) marxism; 5) Bibliografie.

C) Viață duhovnicească: 1) definiție; 2) caractere: a) realism; b) eteronomie; c) transcendență; d) uniune ipostatică (suprafiresc); e) receptivitate; f) intersubiectivitate; g) interioritate; 3) rădăcini istorice: a) religii primitive; b) mistere orfice şi orientale; d) mistica şi asceza creştină; 4) Izvoare clasice: a) răsăritene; b) apusene. 5) Bibliografie apologetică: a) ortodoxă; b) catolică; c) protestantă. 6) Bibliografie critică: a) literați; b) psihologi şi psihiatri; c) filosofi ai religiei şi sociologi.

II. Circulația termenului în cultura românească:

A) Geneza discuției:

1) Originea şi răspândirea preocupărilor spirituale: a) Cursurile lui Vasile Pârvan şi ale lui Nae Ionescu; b) Conferințe, reviste şi ziare; c) Intrarea tinerei generații în discuție; d) Rolul lui Nichifor Crainic;

2) Rezistențele: a) Reviste; b) Cursuri; c) Ziare; d) Ancheta „Tiparniței literare".

B) Fazele discuției: 1) Momentul spiritual: a) Caracterizare: separarea problemelor; b) rolul „Kalendelor".

C) Starea actuală a discuției. Diversitatea pozițiilor: 1) Sensul duhovnicesc: spiritualismul ortodox; 2) Sensurile culturale: a) marxismul; b) naționalismul integral; c) naționalismul umanist; d) spiritualismul absolutist; 3) Sensul interior: agonicii." (v.Mircea Vulcănescu, mss. din arhiva familiei)

Surprinzătoare pentru un tânăr gânditor (pe atunci contemporan al fenomenelor culturale luate în studiu) ne pare siguranța cu care se mişca în lumea valorilor culturale. Impresionează de asemenea flerul său de istoric şi de critic literar, dar mai ales acuratețea cu care Mircea Vulcănescu depistează tipul de spiritualitate pe care-l reprezintă creația unui autor sau altul: unii cu personalitatea culturală pe deplin conturată, precum Vasile Pârvan, Lucian Blaga, Nae Ionescu, etc., alții la vremea înmuguririi talentului, iar azi nume de mare răsunet (precum: Mircea Eliade, Dan Botta, Emil Cioran, Constantin Noica, Petru Comarnescu, Eugen Ionescu, D.D. Roşca, Traian Herseni, Pompiliu Constantinescu etc).

Noutăți şi poate idei de lectură prin biblioteci s-ar putea găsi din lista numelor menționate de Mircea Vulcănescu şi ulterior marginalizate de tartorii cenzurii comuniste care ne-au lipsit atâta vreme de poezia religioasă în general, şi a lui Paul Sterian în mod special, şi de eseistica filosofică a doctorului Nicolae Roşu.

Tristă este desigur soarta tuturor cărturarilor de valoare trecuți în revistă de Vulcănescu, ajunşi a fi, ca şi Mircea Vulcănescu, martiri ai temnițelor comuniste (Sandu Tudor, Dr. Nicolae Roşu, preot prof. Tudor Popescu etc.), ale căror scrieri filosofice şi religioase au fost complet interzise pe toată perioada celor 45 de ani de „ocupație comunistă" (apud. Vasile Băncilă) a României.

MIRCEA VULCĂNESCU-inedit

Înțelesurile cuvântului „spirit", din care derivă „spiritualitate"

Spiritualitate, stare în spirit, trăire spirituală, fel de a fi al cuiva în raport cu spiritul, atitudine sau poziție spirituală a cuiva.

Termen echivoc. Echivocitatea se datoreşte înțelesurilor diferite ale cuvântului *spirit*, în raport cu care se defineşte această stare.

Spirit (greceşte: pneuma; latineşte: spiritus; franțuzeşte esprit; nemțeşte: Geist; slav: duh) înseamnă,

I. Din punct de vedere fizic,

1) în sens originar: a) *suflu,* răsuflare; b) corp care nu poate fi nici văzut nici pipăit; c) fluid subtil care se evaporă şi dispare, ca răsuflarea rezultat al distilării.

În acest sens este întrebuințat mai întâi în cosmologia greacă, apoi de spiritişti şi mai pe urmă de Descartes şi Bacon atunci când vorbesc de „umorile animale". Răsuflarea fiind socotită trăsătura esențială a ființei vii (însuflețite) s-a ajuns la o a doua accepție a termenului, cea psihologică.

II. Înțeles psihologic

Spirit, în înțeles psihologic, înseamnă: 2) *suflet* (greceşte: psyché; latineşte: anima; franțuzeşte: âme; nemțeşte: Seele), principiu nematerial al vieții, ceea ce face ca ființele viețuitoare să trăiască, să se mişte, să simtă şi să gândească.

În acest sens, termenul nu e totdeauna complet identic cu cel de spirit. Uneori, cei doi termeni sunt identici (Descartes); alteori, spiritul indică numai natura sufletului (creştinism) sau originea lui (platonism); alteori, sufletul e /considerat a fi/ de mai multe feluri, fiecare din funcțiile organice având un principiu propriu (suflet vegetativ, senzitiv, rațional); dar numai principiul vieții raționale poate fi identificat cu **spiritul** conceput ca suflet al lumii întregi (Aristotel).

III. În perspectiva metafizicii

Din al doilea şi al treilea înţeles /originar/ al termenului, s-a desprins în filosofia modernă un al patrulea sens. /Acesta este/ cel mai răspândit în filosofia modernă. În sens /metafizic/ spirit înseamnă:

Principiu nematerial activ şi inteligent al lumii (*res cogitans*), fiinţă (substanţă sau atribut) nematerială (neîntinsă) care face să se mişte lucrurile, le dă viaţă şi cunoaştere; în sens special, *gândire*, formă de existenţă neîntinsă.

În înţelesul de *res cogitans*, spiritul poate fi conceput în mai multe feluri:

A. Sub raportul naturii lui, spiritul e privit de unii ca (a) principiu exclusiv din care se constituie lumea (monism spiritualist: Leibniz, Hegel), materia fiind sinonimă cu nefiinţa (Platon), sau nefiind decât o iluzie a spiritului (idealism absolut, Berkeley), sau o prefacere dialectică a spiritului (ideii) /în/ idealismul dialectic /al lui Hegel, de unde şi identificarea abuzivă a idealismului (soluţie gnoseologică, /idealism al cunoaşterii/) cu spiritualismul (soluţie metafizică).

Alţii consideră (b) spiritul ca pe unul din cele două principii din care sunt constituite lucrurile; la Spinoza, spiritul şi materia constituind cele două atribute cunoscute ale substanţei divine: gândirea şi întinderea; la Toma din Aquin /constituind/ cele două elemente ale formei substanţiale a lucrurilor (dualism).

Alţii (c) refuză spiritului caracterul de principiu, şi văd în el un fenomen derivat, un „epifenomen", rezultat al combinării materiei şi mişcării (monism materialist, Büchner), sau formă evoluată şi complexă a energiei universale (energetism: Ostwald, Rădulescu-Motru).

B. Sub raportul relaţiilor lui cu mişcarea lumii, spiritul poate fi înţeles ca imanent lumii (dynamismul) sau ca transcendent ei. El mai poate fi negat ca principiu al mişcării şi considerat în interiorul naturii, ca un rezultat al mişcării.

IV. Înţelesul teologic

3) Extinderea înţelesului de suflet la ideea lumii întregi a dus odată cu apropierea săvârşită între creştinism şi filosofia greacă – începând cu veacul al treilea de după Hristos –, la o nouă accepţie a termenului în care spiritul e înţeles ca fiinţă supranaturală, Dumnezeu, considerat: a) în firea lui (Dumnezeu e spirit); precum şi b) în fiinţa lui (persoana, faţa sau hypostaza lui) atotputernică, omniprezentă şi lucrătoare: adică dătătoare de viaţă şi de cunoaştere curăţitoare, mângâietoare şi mântuitoare a sufletelor în care locuieşte.

În acest înţeles şi privit în raporturile lui cu lumea, spiritul poate fi conceput: ca imanent lumii (panteism); ca transcendent şi fără legătură efctivă cu lumea (deism); ca transient, adică transcendent după fire dar prezent în lume ca providenţă (teism), sau chiar ca fiinţă (pan-enteism). Spiritul mai poate fi negat, ca fiinţă şi afirmat numai în interiorul naturii, ca obiect ideal de credinţă omenească (ateism, de diferite feluri).

În raporturile lui cu Dumnezeirea /spiritul/ poate fi considerat ca fiind (a) de o fiinţă cu Tatăl şi Fiul, procedând de la Tatăl şi închinat şi mărit împreună cu Tatăl şi Fiul (dogma trinitară creştină); (b) de o fire cu Tatăl şi Fiul dar deosebit de ei ca fiinţă (Sabelianism) sau inferior lor (subordonaţionism); (c) Demiurg, fiinţă intermediară între Dumezeu şi lume (Sabelianism); (d) Mod de a fi al Dumnezeirii fără hypostază (substanţă sau personalitate) proprie (modalism); (e) Dumnezeu, de o fiinţă cu Tatăl şi Fiul, dar procedând de la Tatăl şi de la Fiul (catolicism); (f) făptură a lui Dumnezeu, duh, înger.

Trebuie observat că în toată filosofia creştină **spirit** înseamnă simultan trei lucruri. Într-o primă accepţie: Dumnezeu, una din feţele Sfintei Treimi nefăcută. Într-o a doua accepţie: fiinţă nevăzută, putere Dumnezeiască, creată (făcută), fire a fiinţelor nevăzute (înger). Într-o a treia accepţie: dispoziţie sufletească (duhul blândeţii, al înţelepciunii, al răzvrătirii, etc.).

Întrebuinţarea aceluiaşi termen este justificată de faptul că îngerii sunt socotiţi ca fiinţe intermediare (soli) între Duhul Sfânt şi lume. Multă vreme îngerii n-au fost socotiţi ca duhuri exclusive, ci părinţii Bisericii le-au atribuit nu numai „putere operatorie"; ci şi trupuri subtile, din ce în ce mai grele de-a lungul celor nouă cete, de la Tronuri, la Serafimi, la Heruvimi, la Puteri, Virtuţi, ţării, Căpetenii, Arhangheli şi Îngeri propriu-zişi, întemeiaţi poate pe ideea platonistă că trupul este indisolubil legat de făptură şi că numai Dumnezeu e Duh, în sensul absolut al cuvântului.

Numai când opoziţia creator-făptură a dobândit o deplină claritate filosofică, în momentul în care în plin veac al VIII-lea creştinismul a început să prefere formulările aristotelice celor platonice, şi să înlăture limbajul panenteist, analog platonismului, afirmând desăvârşita transcendenţă a Divinităţii (Ion Damaschinul), s-a generalizat opinia formulată de Augustin cu trei veacuri mai devreme a desăvârşitei incorporalităţi a îngerilor. Ceea ce îi deosebeşte de Duhul Sfânt, în creştinism nu este natura spirituală, necorporală şi universală, ci faptul că sunt fâpturi imanente, făcute de Dumnezeu, care nu-şi au însuşirile lor „a se" ca Dumnezeu, ci de la fiinţa transcendentă a căror voie o împlinesc.

Cât priveşte sensul de dispoziţie sufletească, el se justifică prin aceea că sufletul omenesc este şi el de natură spirituală, stările lui fiind stări în spirit. Trebuie observat că şi aici concepţiile au variat în raport cu aceleaşi împrejurări precum concepţiile despre imaterialitatea îngerilor.

Pentru părinţii primelor veacuri, care foloseau limbajul platonic, sufletul e de natură spirituală. El este duh din suflarea Duhului Sfânt care a dat viaţă lui Adam (de unde şi ereziile despre pre-existenţa sufletelor). Părinţii de mai târziu, şi mai ales Apusenii, simţind ceea ce în această doctrină poate crea iluzia naturii divine a sufletului, au adoptat părerea aristotelică după care sufletul e forma creată a trupului. /Ei au/ definit aceasta chiar ca dogmă. Afirmaţia caracterului necreat al sufletelor e o erezie condamnată de Sinodul al V-lea.

Părinţii răsăriteni au continuat totuşi a admite pe lângă natura nematerială a sufletului şi existenţa unei relaţii tainice de asemănare între Duhul Sfânt şi sufletul omului. De aici şi folosirea cuvântului *duh* pentru stare sufletească. Trebuie observat de asemeni că această folosire a termenului mai e justificată şi de credinţa că Duhul Sfânt sălăşluieşte în sufletele drepţilor. Întrucât după învăţătura generală sălăşluirea Duhului Sfânt în sufletul omului e făcută posibilă prin uniunea hypostatică a firei dumnezeieşti cu cea omenească în Iisus Hristos, continuată în Biserică. Biserica nu este înţeleasă aici sociologic ca instituţie; ci metafizic ca realitate cu dublă natură, ca loc de întâlnire între om şi Dumnezeire. Biserica este comunitate de Dragoste a lui Dumnezeu cu oamenii. Participarea omului la viaţa Bisericii îl face părtaş (ca mădular) la unirea cu firea Dumnezeiască.

Catolicismul a accentuat caracterul instituţional al Bisericii. Prin reacţie, protestanţii au opus catolicismului aspectul lăuntric (ca pe un aspect exclusiv), fără a-şi da sema că astfel riscă să rupă comunitatea, prin **protest**.

Aşa a apărut noua opoziţie dintre *spirit* (duh) şi *literă* (slovă). Primul termen în sens de intenţie sufletească şi de viaţă lăuntrică. Al doilea în sens de instituţie, de gest exterior, de rit mecanic.

Se vede astfel care este rădăcina acestei ultime accepţii a cuvântului *spirit*, luat în sensul de *viaţă interioară*. Simultaneitatea absolută a termenului de „spiritual" cu „interior" („sufletesc") reprezintă noutatea accepţiei introdusă de protestantism. Ea nu este admisă în sensul că tot ce e sufletesc e spiritual, ci în sensul că doar ce este sufletesc poate fi şi spiritual. Dar potenţial ea cuprinde identificarea celor doi termeni. Prin aceasta se revine la sensul psihologist al termenului.

V. Înţelesul axiologic

În filosofia modernă, începând cu Kant, circulă un al cincilea sens al cuvântului spirit, rezultat din încercarea de a sintetiza înţelesul creştin protestant al termenului (viaţă lăuntrică trăită în dispoziţii de universalitate) cu interpretarea idealisă a sensului raţionalist (principiu nematerial activ, inteligent şi creator al lumii)

În această accepţie **spirit** (Geist) înseamnează activitatea subiectivă prin care omul se smulge determinismului naturii. El opune acestuia voinţa sa liberă şi legislatoare prin care făptuieşte ca o persoană liberă făurind o lume ideală conformă imperativelor morale (Kant). Într-un astfel de sens axiologic spiritul se opune naturii. Prin extensiune, devin de sorginte spirituală toate realităţile care solicită acţiunea unui om. În acest sens, se vede că spirit se identifică în totul cu noţiunea de creaţie umană, adică de cultură.

Prin analogie cu cele trei sensuri creştine, Hegel a încercat să sistematizeze în trei concepte diferite cele trei accepţii moderne ale spiritului: (a) spiritul subiectiv (psyché, anima), corespunzător sufletului individual dar considerat în generalitatea lui; (b) spiritul obiectiv (cultura în devenirea ei istorică – realităţi ideale corespunzătoare îngerilor); (c) spiritul absolut (pneuma, spiritus) – ar corespunde Duhului divin, fiind însă deosebit de ele prin faptul imanenţei sale.

Pentru Hegel, cele trei accepţii desemnează trei realităţi aflate în raporturi de derivaţie dialectică. Teza, informă şi nelimitată este constituită de spiritul subiectiv, de postularea unui eu. Prin auto-negaţie (negarea subiectivităţii) se limitează şi se exteriorizează, obiectivându-se în creaţiile culturale, pentru ca negându-se negaţia să se ajungă la sinteza spiritului absolut în care se complinesc (fiind corelate funcţionale) celelalte două ajunse la conştiinţa de ele însele.

VI. Înţelesul sociologic

O nouă accepţie a spiritului derivă din hegelianism. Este aceea după care spiritul e sinonim cu societatea. Pentru stânga hegeliană, materialistă, raportul dialectic este altul. Răsturnând sistemul de derivaţie hegelian, care scoate materia din spirit, şi desbărându-se de orice implicaţie metafizică, Marx socoteşte că nu spiritul, ci societatea este sinteza luptei naturii (teza) cu omul (antiteza) care i se opune. Şi că în această societate spiritul nu este decât formă suprastructurală a relaţiilor interumane prin care omul ia cunoştinţă de ce face. Ca atare, societatea e determinată mai întîi de ceea ce omul face efectiv (tehnica) şi apoi de relaţiile în care se află omul cu semenii săi în privinţa raporturilor de producţie. Starea tehnică şi raporturile de producţie decid deci de starea tuturor formelor vieţii sociale şi implicit şi de cele prin care societatea ia cunoştinţă de sine însăşi. Ele sunt variabile independente; cultura spirituală nu e decît reflexul lor.

VII Înţelesul biologic (/Actualist/act pur, G. Gentile)

În sfîrşit, filosofia modernă mai cunoaşte prin bergsonism o nouă accepţie a spiritului, sinonimă cu viaţa considerată în activitatea ei conştientă şi creatoare.

Adică viaţa care se depăşeşte necontenit pe sine, veşnic nouă şi neînchistată, originală, autentică şi nesilită de scheme preexistente. Acest sens este totuşi de natură biologică. La limită, cu Gentile, spirit devine sinonim cu activitate pură, opus realităţii considerată ca stare. Acestui ultim înţeles îşi datoreşte cuvântul **spiritualitate**, precum vom vedea, principalul temei de circulaţie în tânăra generaţie după război.

Isabela VASILIU-SCRABA

Comedia numelor (17)

La PDL, oare mai e de actualitate (e)vanghelizarea şi mit(r)uirea formaţiunii?

x

În fine, Daniela Sitar Tăut şi-a putut aronda numele. A devenit ditamai Daniela Univer-sitar Tăut.

x

Norman Manea, aproape Norman Mailer.

x

Aşa nume de autor, aşa titlu de carte! Medeea Iancu: *Divina tragedie*.

x

Mihaela Ursa, bine, dar care Ursă? Mare sau mică?

x

Muzica noastră culinară, de la Florin Salam la Sandu Ciorbă.

x

De ce a introdus Adrian Năstase programul „cornul şi laptele"? Mă bate gîndul că întru cinstirea moşiei d-sale de la Cornu.

x

Îi doresc din suflet lui Vasile Gogea să nu gogească.

x

Ion Barbu îi spunea lui Ov. S. Crohmălniceanu „bacilul Croh".

x

Propun să-l sărbătorim pe Nicolae Marian Tomi în Duminica Tomii.

Ştefan LAVU